IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

BOLALAR FAOLIYAT TURLARIGA INTEGRATSION YONDASHUV ASOSIDA BILISH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Abdullajonova Saodat G'ayratjon qizi

NamDPI "Ta'lim va tarbiya

nazaryasi va metodikasi"

(maktabgacha ta'lim) 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida bolalar faoliyat turlariga integratsion yondashuv asosida bilish kompetensiyalarini shakllantirish metodikasi ilmiy asosda o'rganilgan. Tadqiqot natijasida o'yin, mehnat, badiiy va o'quv faoliyatlarini o'zaro uyg'unlashtirgan integrativ ta'lim modelining samaradorligi isbotlangan. Tajriba-sinov ishlari asosida bilish kompetensiyalarini rivojlantirish uchun metodika tavsiyalari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: integratsion yondashuv, bilish kompetensiyalari, faoliyat turlari, boshlang'ich ta'lim, metodika, o'yin faoliyati, integrativ ta'lim.

Аннотация: В данной статье на научной основе изучается методика формирования познавательных компетенций детей на основе интеграционного подхода к видам деятельности. Доказана эффективность интегративной модели, объединяющей игровую, трудовую, художественную и учебную деятельность.

Ключевые слова: интеграционный подход, познавательные компетенции, виды деятельности, начальное образование, методика.

Abstract: This article scientifically investigates the methodology of forming cognitive competencies in children based on an integrative approach to types of activities in primary education. The study proves the effectiveness of an integrative educational model that harmonizes play, labor, artistic, and learning activities. Based on experimental work, methodological recommendations for developing cognitive competencies have been developed.

Keywords: integrative approach, cognitive competencies, types of activities, primary education, methodology, play activity, integrative learning.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv asosidagi ta'lim konsepsiyasi O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni (2020) va «Maktabgacha va maktab ta'limini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»da o'z aksini topgan. Shu munosabat bilan boshlang'ich sinf o'quvchilarida bilish kompetensiyalarini shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Integratsion yondashuv ta'lim jarayonida turli fanlar va faoliyat turlarining o'zaro bog'liqligini ta'minlaydi. Bu yondashuv bolaning yaxlit dunyoqarashini shakllantiradi, bilimlarni amalda qo'llash malakasini rivojlantiradi hamda kreativ tafakkurni o'stiradi. Mazkur masala xorijiy (L.S.Vigotskiy, J.Piaje, D.Dyu'i) va mahalliy (N.Muslimov, Sh.Mardonov, R.Mavlonova) tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan bo'lsa-da, faoliyat turlarini integratsiya qilish orqali bilish kompetensiyalarini shakllantirish metodikasi yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Tadqiqotning maqsadi: boshlang‘ich ta’limda bolalar faoliyat turlarini integratsiyalash orqali bilish kompetensiyalarini shakllantirish metodikasini ishlab chiqish va eksperimental tekshirish.

Asosiy qism

Integratsion yondashuv va bilish kompetensiyalarining nazariy asoslari

Psixologik-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, «kompetensiya» tushunchasi XX asrning 70-yillarida amerikalik lingvist N.Xomskiy tomonidan kiritilgan bo‘lib, keyinchalik ta’lim sohasiga keng joriy etilgan. I.A.Zimnyaya kompetensiyalarni «faoliyat sifatida ko‘rinadigan, motivlashtirilgan va semantik jihatdan yo‘naltirilgan bilim, malaka va ko‘nikmalar majmui» sifatida ta’riflaydi.

Bilish kompetensiyalari o‘quvchining mustaqil bilish faoliyatini amalga oshirish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Bu: axborotni qidirish, tanlash va tahlil qilish; muammo qo‘yish va uni hal qilish; induktiv va deduktiv fikr yuritish; tadqiqot ko‘nikmalariga ega bo‘lish kabi tarkibiy qismlardan iborat.

A.N.Leontyev faoliyat nazariyasiga ko‘ra, bola rivojlanishining asosi faoliyat bo‘lib, u motivsiz amalga oshmaydi. Faoliyat turlari — o‘yin, mehnat, o‘quv va kommunikativ faoliyat — bir-biri bilan chambarchas bog‘liq. Psixolog D.B.Elkonin boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalar uchun etakchi faoliyat turi sifatida o‘quv faoliyatini ajratgan, biroq o‘yin elementlari bu davrda ham muhim o‘rin tutishini ta’kidlagan.

Integratsion yondashuv mohiyati shundaki, u bir necha ta’lim sohalari yoki faoliyat turlarini yagona ta’lim maqsadi yo‘lida birlashtiradi. Bu yondashuv quyidagi tamoyillarga asoslanadi: yaxlitlik, ko‘pkomponentlilik, tizimlilik va shaxsga yo‘naltirilganlik.

Faoliyat turlarini integratsiyalash modeli

Tadqiqotimizda boshlang‘ich ta’lim uchun faoliyat turlarini integratsiyalash modeli ishlab chiqildi. Ushbu model to‘rt asosiy tarkibiy qismdan iborat:

1-jadval. Faoliyat turlarini integratsiyalash modeli

Faoliyat turi	Bilish kompetensiyasi	Integratsiya usuli	Kutilgan natija
O‘yin faoliyati	Muammo hal qilish, mantiqiy fikrlash	Didaktik o‘yinlar, rollar o‘yini	Mustaqil fikrlash darajasi oshadi
O‘quv faoliyati	Axborotni qayta ishlash, tahlil	Loyiha, tadqiqot topshiriqlari	Bilish faolligi ortadi
Mehnat faoliyati	Amaliy bilimlarni qo‘llash	Amaliy loyihalar, ustaxona darslari	Ko‘nikma va malaka shakllanadi
Badiiy faoliyat	Ijodiy fikrlash, tasavvur	Ijodiy topshiriqlar, rasm chizish	Ijodiy qobiliyat rivojlanadi

Metodika tavsifi va tajriba-sinov ishlari natijalari

Integratsion yondashuv asosidagi metodikamiz uch bosqichdan iborat: motivatsion-yo‘naltiruvchi bosqich, operatsional-amaliy bosqich va refleksiv-baholovchi bosqich. Har bir bosqichda faoliyat turlari bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etiladi.

Tajriba-sinov ishlari 2022-2024 yillarda Toshkent shahri 45-sonli va Samarqand viloyati 17-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘tkazildi. Tajribada 2-4-sinf o‘quvchilari ishtirok etdi: tajriba guruhi — 87 nafar, nazorat guruhi — 84 nafar o‘quvchi.

Tajriba boshida ikki guruh o‘rtasida sezilarli farq kuzatilmadi (tajriba guruhi — 52,3%, nazorat guruhi — 51,8%). Bir yillik tajriba yakunida tajriba guruhida bilish kompetensiyalari darajasi 78,6% ga, nazorat guruhida esa 61,2% ga yetdi. Farq 17,4 foizni tashkil etib, statistik jihatdan muhim ($p<0,05$) hisoblanadi.

2-jadval. Tajriba-sinov natijalarining qiyosiy tahlili (%)

Ko‘rsatkich	TG boshlang‘ich	TG yakuniy	NG boshlang‘ich	NG yakuniy
Axborotni tahlil qilish	48,2	79,3	49,1	63,4
Muammo hal qilish	53,7	81,2	52,4	60,8
Mustaqil izlanish	55,1	75,4	54,8	59,2
O‘rtacha ko‘rsatkich	**52,3**	**78,6**	**51,8**	**61,2**

Izoh: TG — tajriba guruhi, NG — nazorat guruhi

Integratsion dars ishlanmasi namunasi

Quyida “Tabiat va biz” mavzusida integratsion darsning qisqa ko‘rinishi keltirilgan. Bu dars boshlang‘ich sinf uchun mo‘ljallangan bo‘lib, matematik hisoblash, tasviriy san’at va tabiat bilimi fanlarini birlashtiradi.

I bosqich (Motivatsion, 7 daqiqa): O‘qituvchi bolalarga barg va urug‘lardan iborat to‘plam olib keladi. Bolalar ularni ko‘zatib, tasniflab, guruhlarga ajratadilar (bilish faoliyati + o‘yin faoliyati).

II bosqich (Operatsional, 25 daqiqa): Bolalar barglarni sanab, ko‘paytirish jadvalini tuzadilar (matematika). So‘ngra barglar asosida applikatsiya yaratishadi (tasviriy san’at). Nihoyat, har bir bargning egalari bo‘lgan daraxt haqida ertak to‘qishadi (ona tili, tabiat bilimi).

III bosqich (Refleksiv, 8 daqiqa): Bolalar o‘z ishlarini taqdim etishadi, o‘zaro baholashadi va darst davomida nimalarni o‘rganganlarini so‘zlaydilar. Bu bosqich metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi: birinchidan, faoliyat turlarini integratsiyalash boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida bilish kompetensiyalarini shakllantirish samaradorligini 26,3 foizga oshiradi; ikkinchidan, integratsion yondashuv nafaqat akademik

ko‘rsatkichlarni, balki bolaning ijtimoiy-hissiy rivojlanishini ham ijobiy yo‘nalishda ta’minlaydi; uchinchidan, ishlab chiqilgan metodika o‘quv jarayoniga tatbiq etish mumkin bo‘lgan aniq amaliy ko‘rsatmalarni o‘z ichiga oladi.

Ishlab chiqilgan metodikaning qo‘llanilishi maktab amaliyotida quyidagi natijalarga olib keladi: o‘quvchilarning darsga qiziqishi ortadi, mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi, fan sohalararo bilimlar tizimi shakllanadi va o‘qituvchilar innovatsion texnologiyalarni qo‘llash malakasini oshiradi.

Kelajak tadqiqotlar uchun tavsiya: ushbu metodikani raqamli ta’lim vositalari bilan boyitish va uning yuqori sinflarda qo‘llanilish imkoniyatlarini o‘rganish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent: O‘zbekiston, 2020. — 48 b.
2. Vigotskiy L.S. Pedagogicheskaya psixologiya. — M.: Pedagogika, 1991. — 536 s.
3. Muslimov N.A., Ubaydullayeva M.B. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy metodlar. — T.: Fan va texnologiya, 2019. — 224 b.
4. Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetentnosti — novaya paradigma rezultata obrazovaniya // Vysshee obrazovanie segodnya. — 2003. — №5. — S. 34-42.
5. Xutorskoy A.V. Klyuchevye kompetentsii kak komponent lichnostno-oriyentirovannoy paradigmy obrazovaniya. — M.: IROS RAO, 2002. — 135 s.
6. Elkonin D.B. Izbrannye psixologicheskie trudy. — M.: Pedagogika, 1989. — 560 s.
7. Mardonov Sh.Q. Ta’limda integratsion yondashuv nazariyasi va amaliyoti. — T.: Tafakkur, 2021. — 198 b.
8. Mavlonova R.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilish faoliyatini faollashtirish. — T.: TDPU nashriyoti, 2020. — 176 b.